

ANDREA VESALIO (ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ 1514 - ΖΑΚΥΝΘΟΣ 1564): Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΤΟΜΙΚΗΣ

Παναγιώτης Περ. Παναγόπουλος

Εισαγωγή

Ο W Shakespeare στην αρχική σκηνή του «Η στρίγγλα που έγινε αρνάκι» αναφέρεται στην Πάδουα ως την κοιτίδα των τεχνών (nursery of arts), όπου τέχνες εννοεί όχι την ζωγραφική ή την γλυπτική αλλά τις επτά τέχνες [το trivium της γλώσσας (γραμματική, ρητορική και διαλεκτική) και το quadrivium της φύσεως (αριθμητική, γεωμετρία, μουσική και αστρονομία)] Gregorio Piaia p195.

Ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Πάδουας στην εισαγωγή του βιβλίου “L’universita’ di Padova. Otto secoli di storia”, αναφέρει: «Πιστεύω ότι η Ιστορία είναι μία απαραίτητος ζωτική παράμετρος όπου η άγνοια του παρελθόντος μας καθιστά τυφλούς απέναντι στις προκλήσεις του παρόντος.» Ουδέν αληθέστερον αυτού, όταν αφορά την μακραίωνη Ακαδημαϊκή Ιστορία του Πανεπιστημίου Πάδουας, που είναι το δεύτερο αρχαιότερο Πανεπιστήμιο της Ιταλίας (μετά από αυτό της Βολωνίας) και ένα από τα αρχαιότερα της Ευρώπης¹. Ένα Πανεπιστήμιο που δικαιούται να καμαρώνει και για την έδρα της Ιστορίας του Πανεπιστημίου, την πρώτη Ακαδημαϊκή διαμόρφωση αυτής της επιστήμης στην Ιταλία και πιθανώς στον κόσμο¹.

Η Πάδουα ως μείζων εκπαιδευτικό και ερευνητικό κέντρο, είχε ως καθηγητές και μαθητές προσωπικότητες μεγάλης και διεθνούς φήμης σε διαφορετικά πεδία. Από την Ιατρική στο Δίκαιο, από την Θεολογία στη Φιλοσοφία, από τη Φιλολογία στη Μηχανική, από την Αστρονομία στη Φυσική και από την Πολιτική στη Θρησκεία. Αναφέροντας μόνον μερικούς που ανήκουν στον Μεσαίωνα και στη σύγχρονη εποχή είναι και οι: P d’Abano, S. Alberto Magno, N Copernico, Erasmo da Rotterdam, A Vesalio, G Fallopi, Fabrici d’Acquapendente, G Galilei, W Harvey, E L Cornaro Piscopia (η πρώτη γυναίκα πτυχιούχος στον κόσμο 1677) B Ramazzini, G Morgagni, C Goldoni, G Casanova και I Καποδίστριας¹.

Οι απαρχές

Η οικογένειά του, (Φλαμανδοί, Γερμανικής καταγωγής) καταγόταν από την πόλη Vesel στο δουκάτο του Cleves του Ρήνου, απ’ όπου και το όνομά της. Είναι μια επιφανής οικογένεια στην Ιστορία της Ιατρικής του XIV και XV αιώνα. Πολλά μέλη της ξεχώρισαν για τα γραπτά τους και για τις εξέχουσες θέσεις που κατέλαβαν. Ο πατέρας του προπάππου του Pietro συνέγραψε σχολιασμούς για τον Avicenna. Ο Giovanni, γιος του προηγούμενου, ήταν για πολλά χρόνια ιατρός της Maria di Borgogna συζύγου του Αυτοκράτορα Massimiliano του 1ου. Στα γηρατεία του αποσύρθηκε στο Lonavio όπου δίδαξε την ιατρική. Ο Everardo διαδέχτηκε τον πατέρα του ως αρχίατρος στην προαναφερθείσα Αυλή αφήνοντας και συγγραφικό έργο. Ο Andrea φαρμακοποιός στην αυτή Αυλή απέκτησε δυο γιους, τον Andrea και τον Francesco. Ο τελευταίος, - επίσης διακεκριμένος Ιατρός- υπήρξε υπέρμαχος του αδελφού του στην θυελλώδη (και πρωτοφανούς βιαιότητας) ρήξη του με τους

Το πορτρέτο του από την εισαγωγή του «De humani corporis fabrica»

Το εσώφυλλο του «De humani corporis fabrica»

πνευματικούς αντιπάλους του. Το ιταλοποιημένο όνομά του Andre⁷ van Wiesel, Andrea Vesalio, ανήκει στον περιβόητο Ανατόμο που γεννήθηκε στις 31 Δεκεμβρίου του 1514 στις Βρυξέλλες.

Τα μαθητικά και σπουδαστικά χρόνια

Νέος, στο Λουβαίν σπούδασε Γλώσσες, Φιλολογία και Φιλοσοφία. Λέγεται ότι από μικρός είχε επιδείξει κλίση στην ανατομική. Στη συνέχεια σπούδασε ιατρική στο Μονπελιέ υπό τον περίφημο Tragult. Η φήμη της Ανατομικής Σχολής των Παρισίων και οι εργασίες του J Dubois, J Silvius και G von Andernach, τον οδήγησαν εκεί. Αναφερόμενος στην παραμονή του εκεί λέγει ότι ήταν αναγκασμένος για την μελέτη να πηγαίνει νύχτα στα κοιμητήρια όπου ξέθαβε οστά.

Πρόκειν ν' ανοίξουμε μια παρένθεση για να αναφέρουμε την σχέση Ρωμαϊκής Εκκλησίας και Ανατόμων. Το τέλος του Μεσαίωνα έδωσε αρχή σε μια μεγάλη πνευματική κίνηση με κέντρο την μελέτη των Αρχαίων μέσω της γνώσης των ελλήνων και ρωμαίων συγγραφέων. Δημιουργήθηκε έτσι ο Ουμανισμός που κατέληξε στην Αναγέννηση. Σε αυτή την κίνηση, η γνώση της πραγματικής φύσης των πραγμάτων απελευθερώνεται από τα εμπόδια της θρησκευτικής μεσαιωνικής αντίληψης στην επιστήμη, την πολιτική και την τέχνη. Η επιστήμη αρχίζει να εισέρχεται στην «απ' ευθείας παρατήρηση» της φύσης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα στην Ιατρική την αναγέννηση της Ανατομικής. Πράγματι στο τέλος του XV αιώνα ο Ποντίφικας Sisto IV (από αυτόν έχει το όνομά της η Cappella Sistina) επέτρεψε στα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα τη διεξαγωγή νεκροψιών. Ο δρόμος όμως προς την σύγχρονη εποχή δεν ήταν εύκολος λόγω της παρουσίας (στην πλευρά της Ρωμαϊκής εκκλησίας) ανθρώπων ισχυρά προοδεδεμένων στις παλαιές αντιλήψεις. Τραγικά παραδείγματα αυτής της πάλης στο πεδίο της ανατομίας, είναι οι μυστηριώδεις υποθέσεις που σημάδεψαν

διάφορους επιφανείς ιατρούς, όπως ο M Serveto και ο A Vesalio. Ο πρώτος πέθανε στο μαρτύριο της πυράς μαζί με το βιβλίο του “Christianismi Restitutio” επειδή σε αυτό γινόταν αναφορά στην υπόθεση της κυκλοφορίας των πνευμόνων. Για την σύγκρουσή του με τις παλαιές νοοτροπίες το τέλος του Vesalio δεν ήταν πολύ διαφορετικό.

Στην Πάδοβα (Η καταξίωση)

Η Republica Veneta που πάντα ήθελε στις Πανεπιστημιακές Έδρες της Πάδουας τους καλύτερους και πιο φημισμένους διδασκάλους, Βενετούς και Ξένους, εμπλούτισε την Σχολή της καλώντας αυτόν το 1537 να αναλάβει το μάθημα της Χειρουργικής με την υποχρέωση της Ανατομικής⁸. Στις 5/12 του 1537 παίρνει το δίπλωμά του στην Ιατρική και σε ηλικία μόλις 23 ετών είναι καθηγητής στο αυτό Πανεπιστήμιο. Στην Πάδοβα λοιπόν με την απόλυτη ελευθερία της χρήσης ανθρωπίνων πτωμάτων ο νέος αυτός θα δημιουργήσει το έργο που θα επισκιάσει όλα τα έργα της αρχαιότητας. Γράφει ο Senac: “il decouvrit un nouveau monde avant l' age de 28 ans». Μέχρι τότε η ανατομική του Γαλινού και του Αβικέννα (122-199 μ.Χ.) ήταν ιερή και απαράβιαστη για τους ιατρούς, όπως η Φυσική του Αριστοτέλη για τους φιλοσόφους. Ο Vesalius επέδειξε ακατάπαυστη εργατικότητα και ιώβεια υπομονή, στη σύγκρουση του με την άγνοια και την δεισιδαιμονία των καιρών, στην αναζήτηση της αλήθειας του θαυμαστού κόσμου της φύσης, σε πολλά σημεία διαφορετικό από ότι περιγράφονταν, ενώ σε άλλα παντελώς άγνωστο. Είχε το κουράγιο να διορθώσει, ανατρέψει και τελειοποιήσει τις Θέσεις του Σεβάσιμου Γαλινού. Αυτό είχε ως λογικό αποτέλεσμα να συγκρουστεί με την παλαιά αντίληψη και να αποκτήσει πολλούς εχθρούς μεταξύ των οποίων και τον ιατρό, καθηγητή Ανατομικής στο Βασιλικό Κολλέγιο στο Παρίσι, J Silvio. Απέκτησε όμως και υποστηρικτές. Ο B. Eustachio ένθερμος υποστηρικτής του Γαλινού πίστευε για τον Silvio ότι έκανε λάθος στην λυσσαλέα διαμάχη εναντίον του Vesalius.

Δύο φορές οδηγήθηκε στην έδρα της Ανατομικής-Χειρουργικής της Πάδουας: την πρώτη στις 2/4 του 1540 και την δεύτερη στις 19/3 του 1543 αυξάνοντας το μισθό του κατά διακόσια φιορίνια.

Ξέφυγε από την παλαιά και ασήμαντη διδασκαλία της ανατομικής με αυτοψίες στα ζώα (ιδιαίτερα σε χοίρους) και αναγνώσεις από πεπαιλωμένα κείμενα από την έδρα. Σύμφωνα¹ με την μέθοδο του Vesalius ο φοιτητής της ιατρικής

πρέπει να μελετά απ' ευθείας το πτώμα, ενώ ο καθηγητής κατεβαίνει από την έδρα, παίρνει το μαχαίρι και νεκροτομεί με τα ίδια του τα χέρια πλακωμένος από φοιτητές. Η αναγέννηση της ανατομικής, ριζική αλλαγή του τρόπου αντίληψης: η ανατομική πραγματικότητα δεν περιγράφεται από το πεπλαιωμένο παραδοσιακό εγχειρίδιο αλλά από την απ' ευθείας εξέταση του ανθρωπίνου πτώματος.

Στα μαθήματα χρησιμοποιούσε έναν ανθρώπινο σκελετό και ανατομικούς άτλαντες που σχεδίασε ο συμπατριώτης του Jan Stephan van Calcar (1500-1546, μαθητής του Tiziano) λεπτολόγος παρατηρητής και εξέχων καλλιτέχνης. Εκδόθηκαν το 1538 (Tabulae anatomicae sex) με τη συνεργασία και άλλων μαθητών της Σχολής του Tiziano (G Ongaro 1). Ταυτόχρονα συμμετείχε στην μετάφραση του Γαληνού (έκδοση Giunta).

Το 1540 προσκεκλημένος ομιλητής στη Bologna συγκρίνει έναν ανθρώπινο σκελετό με ενός ανθρωποειδούς πιθήκου. Αποδεικνύεται έτσι ότι η οστεολογία του Γαληνού συμφωνεί με τον δεύτερο σκελετό, όχι όμως με τον ανθρώπινο (G Ongaro 1).

Τον Αύγουστο του 1543 το κύριο έργο De humani corporis fabrica είναι τυπωμένο χάρις στον εκδότη Johannes Herbst (1507-1568) μαζί με τις πλακογραφίες του. Το «Επίτομον» (Epitome) εκδίδεται ταυτόχρονα στα λατινικά και γερμανικά από τον Ανδρέα Οπορίνο (Oporinus) της Βασιλείας. Εκεί κατασκεύασε έναν σκελετό εκτεθειμένο στο μουσείο. Ακολούθησαν νέες εκδόσεις του αριστουργήματός του: Λυών 1552, Βασιλεία 1555, Βενετία 1568.

Παράλληλα με την αύξηση της φήμης του, αυξάνονταν και οι ποικιλότητες κατηγορίες. Ίσως φοβούμενος την απειλητική αρχή της Εκκλησίας εγκατέλειψε την Πάδουα κι έγινε ιατρός του Αυτοκράτορα Καρόλου του Ε' (διαδόχου του Φιλίππου του Β') στη Μαδρίτη. Παρακολούθησε όμως με ευχαρίστηση τα έργα του διαδόχου του G Falloppio στην Πάδουα.

Το 1563 ίσως λόγω δυσκολιών, ίσως για το αμάρτημα ανατομής ζωντανού ανθρώπου, επεχείρησε ένα ταξίδι στην Ιερουσαλήμ. Έμεινε αρκετές ημέρες στη Βενετία (όπου πληροφορήθηκε το θάνατο του G Falloppio) και ξεκίνησε για τους Άγιους Τόπους. Λέγεται ότι ήλπιζε να επιστρέψει στην Πάδουα και αναλάβει την χηρεύουσα έδρα αλλά στο ταξίδι της επιστροφής το πλοίο του ναυάγησε στη Ζάκυνθο. Προσβλήθηκε από μια σοβαρή ασθένεια (ίσως τυφοειδή πυρετό) και πέθανε εκεί χωρίς να μπορέσει να επιστρέψει στην Ιταλία όπου όπως είχε πει, πέρασε τα καλύτερα χρόνια της ζωής του. Το σώμα του αναγνωρίστηκε από έναν χρυσοχόο και τάφηκε στην Εκκλησία της Παρθένου Μαρίας στη Ζάκυνθο.

Επίλογος

Θα μπορούσα να δώσω και άλλες λεπτομέρειες ή περιστατικά από την πολυτάραχη ζωή του, αλλά η αναφορά μου σε αυτόν δεν έχει αυτό το σκοπό. Είναι ο ιδρυτής της Συγκριτικής Ανατομικής, και για να αναδυθεί αυτό το νέο Επιστημονικό Πεδίο, χρειάστηκε ο ίδιος όχι μόνο να συγκρουστεί πνευματικά με τις κυρίαρχες δυνάμεις της αδράνειας, αλλά και να παραδεχτεί ότι καταστράφηκε τους ισχύοντες κανόνες για να αποδείξει την αλήθεια του. Βέβαια η καταστράφιση και αμφισβήτηση των παλαιών κανόνων, είναι ο μόνος τρόπος (και δρόμος) για την εξέλιξη και την πρόοδο, σε όλες τις εκφάνσεις και δραστηριότητες της Επιστήμης (και της κοινωνίας). Χάρις στον Vesalius η Πάδουα γίνεται το πρώτο μεγάλο κέντρο σπουδών Ανθρώπινης και Συγκριτικής Ανατομικής, ένα διπλό πεδίο έρευνας που συνέχισαν και οι διάδοχοί του όπως ο G Falloppio, Fabricii D' Aquapendente, G Casseri. Το 1543 είναι μια ξεχωριστή χρονολογία που διαχωρίζει την μεσαιωνική ανατομική από την σύγχρονη. Το ίδιο έτος έρχεται στο φως το De revolutionibus orbium coelestium του Ν Κοπερνίκο (1473-1543), ιατρού στην Πάδουα. Πάντα το ίδιο έτος και στην ίδια πόλη θεσπίζεται η αποδεικτική μέθοδος στην Φαρμακογνωσία και την Βοτανική. Τρία χρόνια αργότερα εκδίδεται το De contagione et contagiosis morbis που αποτελεί τη βάση της σύγχρονης επιδημιολογίας και της σύγχρονης παθολογίας.

Βιβλιογραφία

1. P del Negro: L'Universita' di Padova. Otto secoli di storia Signumpadova Editrice 2002.
2. P Tosoni : Scuola Anatomica Padovana. Padova, Dalla Tipografia del Seminario MDCCXLIV
3. L. Bonuzzi: [La medicina Padovana fra '800 e '900 (ascesa ed evoluzione del costituzionalismo)]. Annali di Storia delle Universita' Italiane, vol 3 (1999).
4. A Castiglioni: Ιστορία της Ιατρικής. Εκδόσεις Μινώταυρος Αθήνα 1961.
5. <http://www.unipd.it/1000annidiscienza/visita/bo/medicina>
6. <http://www.debernardis.it/diocervello.html>
7. Περ Παναγόπουλος, Α Οικονόμου. Ξένοι ιατροί στα εδάφη της Γαληνότατης δημοκρατίας της Βενετίας. Θέματα Μαιευτικής Γυναικολογίας 2001, Τεύχος 2 Απρ -Ιουν
8. R.A Bernabeo, G.M. Pontieri, G.B. Scorano: Elementi di Storia della Medicina. Piccin Editore Padova 1993.
9. Παν Π. Παναγόπουλος: Το Πανεπιστήμιο της Πάδουας στην Ιστορία της Ιατρικής. Μεσημιακά Ιατρικά Χρονικά 2,6 Δεκεμβριος 2003.
10. Σ Π Γαούσης: Αντρέας Βεζάλ: ο πατέρας της νεότερης ανατομίας και η Ζάκυνθος. Σελίδες τοπικής Εκκλησιαστικής ιστορίας 2005.